

Yargı reformu için tek hedef: Tek celse yargılama hem âdil hem kolay

Yazar: Mehmet Gün / 22 Kasım 2024, Cuma / Oda: Siyaset

“Adalet Bakanlığı, eğer gerçek manada bir reform strateji belgesi yayımlamak istiyorsa, bu belgeyi sadece tek celse yargılama hedefini gerçekleştirmeye odaklasın.”

Kendimden korkuyorum artık. Bıkınlık gelip Stockholm Sendromuna yenik düşmekten, sahte mutluluk yaşayıp adalet mücadelesini bırakmaktan çekiniyorum. Çünkü yine bildik ve kanıksanmış bir haber düştü medyaya: Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) yine yüzlerce hâkim ve savcıyı tayin etmiş. Kimi, niçin tayin ettiğini açıklamaya gerek görmüyor! Yargı denetimine tabi olmadığı içindir sanırım! Niye böyle yaptığı hakkında kamuoyuna zerre bilgi vermiyor! Herhalde, “Öyle münasip görmüşler” dememiz isteniyor.

Hukuk, demokrasi ve yatırımlar konusunda dünyaca kabul görüp referans alınan World Justice Project (WJP), dünya çapında ülkelerin hukukun üstünlüğü algı endeksi yayınlamış. Türkiye yine en gerilerde çıkmış! Yetkililerin bu ve benzeri acı gerçekleri yok saymasını çoktan geçtim, yargının başındaki Adalet Bakanı, sanki daha iyi yerde olmayı hak ediyormuşuz gibi, endeksi Türkiye'ye kasıtlı bir saldırıymış gibi görüyor! Ama WJP açıklaması yanlış ise değiştirmek için ne yapacağını söylemiyor!

Tek celse yargılama hedefi ne oldu?

Örneğin “tek celse” denilen “etkin ve tek duruşmalık yargılama”, 2019 Yargı Reformu Strateji Belgesi'nin en önemli hedefiydi ama hâlâ gerçekleşmedi. Niçin gerçekleşmediğini kimse ne söylüyor ne de sebebini açıklıyor. Öte yandan bu seneki “Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivali”, “âdil yargılama” teması ile toplumun adalet bilincini geliştirmeye çalışıyor. Hal böyle iken Adalet Bakanı sene başından beri hemen her fırsatta yeni bir reform strateji belgesinin yakında yayınlanacağını söyleyip duruyor.

Hâkim ve savcılar görevine Adalet Bakanlığı'nın kabul ettiği, başarılı adayların mülakatlarda elendiği, yargının en kritik kurumu Hâkimler ve Savcılar Kurulu'nun (HSK) yürütmenin bir uzantısı haline geldiği, tek kişilik yürütme cumhurbaşkanının hâkim ve savcılar huzuruna hizalayıp hitap ettiği yerde, gerçek manada bir yargı olmayacağını, hiçbir yargılamanın âdil olamayacağını söylemeyeceğim. Naif veya saftirik bulunma riskine rağmen suya sabuna dokunmayan ama yargıyı temelinden ilgilendiren birkaç şey söyleyeceğim.

Doğal hâkim ve diğer ilkeler ne durumda?

Her sene açılan 10 milyonun üzerinde hukuk, ceza ve idare davalarına bakan hakimler, önlerindeki davaları bitirmeden tayin edilmekte, yerlerine gelen yenilere bıraktıkları on binlerce dava sonraki yıllara sarkmaktadır. İlk derece, istinaf ve temyiz süreçleri toplamda kolayca beş-altı yıllı bulmakta ve aşmaktadır.

Hâkimlerin işini kolaylaştırmak bahanesiyle yargılamanın temel ilkelerinden, esaslı gereklerinden ödün verilen hemen her davada, en başta doğal hâkim ilkesi, sistematik olarak, adalet arayışı makul süre, makul maliyet ilkeleri ve sonuçta mülkiyet hakkı da yaygın olarak ihlal edilmektedir.

Hâkimlerin değişmesi delillerin göz ardı edilmesine, dürüstlük (integrity) ilkesinin ihmal edilmesi maddi gerçeklerden ödün verilmesine ve hükümlerin alternatif gerçeklik-hayaller üzerine kurulmasına neden olmaktadır.

Dosyayı özetleyerek uyuşmazlık konularını tespit etmesi, hâkimin isabetli karar vermesine yardımcı olması ve bir sürü sair gerekçeyle yargı yetkisi, yargıç olmayan bilirkişilere fiilen delege edilmektedir. Yargılamalar dosyaya evrak toplamaya ve sonrasında çürümüş bilirkişilik kurumundan mektupla adalet sipariş etmeye dönüşmüştür.

Bilirkişilik kestirmesine saplanan yargılamalar lüzumsuz yere daha da uzamakta, kalite giderek düşmekte, çürümüşlük ve bozuşma olduğu gibi yargıya ithal edilmektedir.

Maddi gerçeği ortaya çıkarmayan yargılamalar keyfe keder alışkanlık ve uygulamalarla halka eziyete dönüşmüştür. Fakat ihlal kararları makul süreye yoğunlaşan Anayasa Mahkemesi, bu semptomun kök sebebini, milyonlarca davada muhakeme değil halka zulüm yapıldığı gerçeğini ortaya koymaktan uzaktır.

Tek celse yargılama neden olmuyor?

Tek celse yargılama ile Türkiye'deki davaların yüzde 90'dan fazlası üç-dört ay gibi kısa sürede yüksek isabetle çözülebilir. Hal böyle iken 2019 reform strateji belgesine konan tek celse hedefinin niçin gerçekleşmediği açıklanmış ya da anlaşılabilir değildir.

Tek celse ve âdil yargılama imkânsız değil, mümkün ve kolaydır. Fakat, kötü alışkanlıkları ve önyargıları kırmak, Einstein'ın dediği gibi atomu parçalamaktan daha zordur.

Maddi gerçek ve dürüstlük ne durumda

Yargılama, temelde uyuşmazlık konusu maddi gerçeği ortaya çıkarma ve ilgili kuralı uygulama faaliyetidir. Hukuk kuralını isabetli uygulamak ise maddi gerçeği tam ve doğru olarak tespit etmeye ve anlamaya bağlıdır. Maddi gerçeği mahkemeye getirmek tarafların görevidir. Mahkemeye maddi gerçeği getirmek ise ilgili tarafların dürüst davranışını sağlamakla mümkündür.

Adalet, maddi gerçek üzerinde yükselir. Fakat maddi gerçek ve dürüstlük (integrity) Türkiye'deki yargılamalarda çoktan çöpe atılmıştır. Mahkemeye yalan beyan savunma hakkı olarak görülmekte, mahkemeler maddi gerçeğe dayalı değil ikna edildiği alternatif gerçeğe göre karar vermektedir. Kararın kendi içinde tutarlı olması, gerçeğin ortaya çıkarılmasına tercih edilmektedir.

Maddi gerçeği ortaya çıkarmayan yargılamaların hiçbir yönü âdil olamaz ve âdil yargılanma hakkını tümünden ihlal eder!

Mahkemeye yalan beyan savunma hakkı...

Gerçek, kişinin samimi olarak algıladığı inançtır (truth is truly perceived belief). Dolayısı ile yargılamada ilk yapılması gereken, tarafların mahkemeye söylediklerinde samimi olduklarını tespit etmektir. Oysa mahkemeler, lüzumsuz gördükleri samimiyet testini onlarca yıl önce kestirip atmış bulunmaktadır.

Öte yandan bir kısım akademisyen, mahkemeye yalan söylemeyi savunma hakkı olarak görmektedir. Oysa, bunu dayandırdıkları ceza yargılamasındaki "kendini suçlama yasağı" ve ondan neşet eden "susma hakkı", sanığa yalan söyleme hakkı vermez! Bu hak, mahkemeye yalan söylenmesini meşrulaştıramaz!

Mahkemede dürüst davranış mı, o da ne!

Âdil ve etkin yargılama yapabilmek için en başta dürüstlük ilkesi yargılamalara geri getirilmelidir. Taraflar, tanıklar ve bilirkişilerin dürüstlüğü sağlanmalıdır. Yargılamalarda "vakia ve delilleri tam ve doğru ifşa" kurumu mutlaka hayata geçirilmelidir. İster taraf ister tanık, isterse bilirkişi olsun, ilgili herkes dava ile ilgili tüm bildiklerini tam ve doğru olarak açıklamak, soruları cevaplamak ve ellerindeki delilleri ifşa ve ibraz etmek zorunda olmalıdır.

Hâkimler de hem maddi olayı tüm yönleri ile aydınlatarak hem de haklı ve zengin gerekçelerle dürüstlüklerini kanıtlamalıdır.

Ceza yargılamasında sanığın kendini suçlama yasağına ve susma hakkına riayet edilmeli, ancak kimsenin mahkemeye yalan söylemesine asla izin verilmemelidir.

İngiltere ve ABD'nin dürüstlük, tam ve doğru ifşa kurumları arasındaki farkın Amber Heard ve Johny Depp arasındaki davalarda yarattığı kalite farkından dersler çıkarılmalıdır.

Yargılamalar çürük bilirkişiliğe ihale

Gerçeği ortaya çıkarmak, "açıklama, doğrulama ve anlama" aşamalarını içerir. Mahkemeye söylenenlerin doğruluğu deliliyle birlikte sorgulayarak tespit edilebilir. Olayları açıklama, doğrulama (ve gerekliyse bilirkişi yardımıyla) anlamlandırma ameliyelerinin hepsini bir seferde yapmak bilimsel zorunluluktur. Bunları ayrı ayrı zamanlarda ve birbirinden kopuk olarak yapmak lüzumsuz yere geri dönüşlere neden olur. Bu durum yargılamayı uzatır, maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasını zorlaştırır.

Tek celse yargılamada beyanlar ve delillerle aynı anda başvurulması gereken bilirkişi yardımı, yargılamalarda yerine ve varlık amacına aykırı bir şekilde sistematik olarak kötüye kullanılmaktadır.

Bilirkişiliğin kötü kullanımı, hâkimlik görevinin de ihmal edilerek kötüye kullanılmasını, keyfiliğe, daha da kötüsü bilirkişilik yoluyla yolsuzluğun yargıya akmasına neden olmaktadır.

Yargılama konusu maddi gerçek ile hâkimin vermesi gereken kararın nasıl olacağı, bilirkişilere adeta mektup yazarak sorulmaktadır. Yargılamalarda bundan daha saçma bir şey olamaz! Keyfilikle oluşturulan, hâkimin illa her olayda bilirkişi raporu edinmesi, tarafların bilirkişisine suni bir ayrımla "uzman kişi" deme alışkanlığı terk edilmelidir.

İmtiyazlı bilirkişiliğin suistimali

Bilirkişilik, hâkim benzeri imtiyazlı bir zümrenin ucuza kamu hizmeti gibi görülmemeli, tanıklık taksit parasını bile karşılamayan ücrete yaptırılmamalıdır. Yargılama, tarafların ihsan dilendiği değil ciddi harcama yaparak hakkını aradığı yerdir! İlgili herkes, yargılamaya dürüstçe fakat emeğinin âdil karşılığını alarak katkı vermemelidir. Toplum da yargılamada ortaya çıkarılan gerçeklerden öğrenmelidir.

Bilirkişi görüşüne -kural olarak- sadece taraflar, mahkemeye getirilenleri anlamlandırmak zorunlu kılıyorsa başvurmalı, hâkim tarafların sorularına müdahale etmemelidir. Hâkim, tarafların savunmasını onaylayan veya sansürleyen değil sonucunu tespit eden durumunda olmalıdır.

Bunlardan en küçük ödün vermek bile âdil yargılama değil; keyfi hüküm kurma, zulüm ve zorbalık olur.

Âdil yargılama tek celse ile mümkün ve kolay

Bütün bunları gerçekleştirmek ancak tek celse yargılama ile mümkün olur. Tekrar ediyorum: Âdil yargılama yapabilmek için tek celse şarttır.

Tek celse imkânsız değil mümkündür. Yapılması gereken, hazırlık aşamasını güçlendirmek, dürüstlük ilkesini sürecin her aşamasına ilgili her tarafa hâkim kılmaktır.

Mahkemeler, taraflara ve haklarına müdahaleden kaçınmalı, iddia ve savunmalarını hazırlamada taraflara yardım etmeli, sürecin suistimal edilmesini ve dürüstlüğü sağlayan mekanizmalara aykırı davranışları önlemelidir.

Her davada mutlaka tek celse duruşma yapılmalı, yargılama tek celse sonunda bitirilmelidir. Tek celseye ilgili herkes katılmak zorunda olmalıdır.

Tek celsede bütün beyanlar, deliller ve bilirkişi görüşleri tartışılarak bir sonuca varılmalı, karar mutlaka celseyi takiben hemen verilmelidir.

Mahkemelere akılcı yapılanma

Mahkemeler kalkınma bölgeleri bazında optimum yapılandırılmalı, uzmanlık ve heyet mahkemeleri merkezlerde yoğunlaştırılırken, basit konularda hizmet halkın ayağına, yürüyüş mesafesine götürülmelidir.

Mahkemeler idari yapıya göre değil ülke kalkınmasının gereklerine ve halkın ihtiyacına uygun olarak yapılandırılmalı, ilk derece mahkemeler basit konuları hızlı karara bağlayan, hazırlık aşamasında taraflara yardım eden, suistimalleri önleyen acil hallerde ihtiyati tedbirlere karar veren adli hazırlık mahkemelerine dönüştürülmelidir. İstinaf mahkemeleri ise iyi hazırlanmış dosyalarda tek celse yargılama yapmakta ustalaşmış ilk derece mahkemelerine dönüştürülmelidir.

Davalar üç-dört ayda biter, milli gelir dört katına çıkar

Böylelikle beş-altı sene süren yargılamalar üç-dört ay içerisinde sonlanacak, sulh ve uzlaşmalar artacak, arabuluculuk teşvik edilecek, mahkemelere giden iş yükü giderek azalacaktır. Uyuşmazlık yönetimi anlayışıyla iş yükü hukukçu kaynakları arasında âdil olarak dağılacak, tüm hukuk meslekleri ve yargı, layık olduğu saygınlığa ve etkinliğe kavuşacaktır.

Herkesin kazançlı çıkacağı bu dönüşüm Türk yargısını çağdaşları seviyesine çıkaracak, hesaplamalara göre milli gelirimizi kısa sürede dört katına çıkaracaktır.

Bütün bunları gerçekleştirmek, kötü alışkanlıkları terk etmekle ve dürüst davranışı, uzlaşmayı odağına alan tek celse yargılama ile mümkündür.

Tek celse kolayca gerçekleşeceği gibi, bu gerçekleştiği takdirde ortada âdil yargılama ihlalleri kalmayacaktır.

Adalet Bakanlığı'na tek celse çağrısı

Adalet **Bakanı** bir siyasetçidir. Siyasetçinin yargının başında olması doğru değil, ayrı mesele. Fakat siyasetçi olması kendi siyasi partisinin istemediği reformu, hatta herhangi bir reformu yapmasına engel olur. Geriye siyasi bir yönü olmayan teknik hususlarda iyileşme yapma imkânı kalır. Tek celse yargılama ise hem önceki strateji belgelerinde yer aldığı için hem de siyasi bir yönü olmadığı için tepki çekmeyecek teknik bir konudur.

Adalet Bakanlığı, eğer gerçek manada bir reform strateji belgesi yayınlamak istiyorsa, bu belgeyi sadece tek celse yargılama hedefini gerçekleştirmeye odaklasın.